

การเมืองว่าด้วยการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน

สุภกัญญา เกษชุมพล¹ สุรพล ราชภัณฑารักษ์² พัด ลวางกูร³

วันที่รับบทความ: 19 เมษายน 2569

วันแก้ไขบทความ: 25 กันยายน 2569

วันตอบรับบทความ: 27 กันยายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความสำคัญและการตัดสินใจของประเทศไทยที่เข้าร่วมเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Plus FTAs) อื่น ๆ ที่ประเทศไทยได้เคยจัดทำมาแล้ว (2) ศึกษาตัวแสดงที่เกี่ยวข้องและบทบาทตัวแทนต่าง ๆ ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน และ (3) ศึกษาผลกระทบและแนวทางการจัดผลประโยชน์ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า (1) การประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 34 ไทยผลักดันบทบาทนำอาเซียนในภูมิภาค ภายใต้แนวคิดความเป็นแกนกลางของอาเซียน เห็นพ้องจัดทำมุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก และเร่งผลักดันความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เพื่อรับมือความไม่แน่นอนทางการค้า ไทยสานต่อความร่วมมืออาเซียนภายใต้วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ครอบคลุมความมั่นคงไซเบอร์ การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล การเชื่อมโยงภูมิภาค และความยั่งยืนด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม (2) ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ใช้คณะกรรมการเจรจาการค้า RCEP-TNC เป็นกลไกหลัก โดยจัดตั้งคณะทำงานรวม 14 คณะ โดยมีหลายภาคส่วนร่วมกำหนดท่าที ภาครัฐนำการเจรจาและกำหนดนโยบาย ภาคเอกชนสนับสนุนการเปิดตลาดเพื่อเพิ่มโอกาสทางการค้า ส่วนภาคประชาสังคมทำหน้าที่ตรวจสอบผลกระทบด้านสังคมและสาธารณสุข โดยรวมไทยมีบทบาททั้งผลักดันการเปิดเสรีและรักษาผลประโยชน์ของประเทศควบคู่กัน และ (3) แนวทางการกำหนดนโยบายที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียนในฐานะประเทศขนาดกลาง ประเทศไทยควรกำหนดนโยบายต่ออาเซียนโดยยึดอาเซียนเป็นแกนกลาง เสริมสันติภาพและเสถียรภาพภูมิภาค ส่งเสริมบทบาทเชิงรุก ความร่วมมือทุกระดับ และความมั่นคงรอบด้าน เพื่อรับมือภัยคุกคามดั้งเดิมและรูปแบบใหม่

คำสำคัญ: การเจรจาต่อรองระหว่างประเทศ; ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค; กลุ่มประเทศอาเซียน
ประเภทบทความ: บทความวิจัย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: geschumpol@hotmail.com

^{2,3} คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

The Politics of Thailand's Negotiations on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) on ASEAN Countries

Supprakanya Geschumpol¹ Suraphol Rajbhandaraks² Pad Lavankura³

Received: April 19, 2026

Revised: September 25, 2026

Accepted: September 27, 2026

Abstract

This research article examines (1) the importance of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) and Thailand's decision to participate in the RCEP on the RCEP with ASEAN Plus Free Trade Agreements (FTAs) that Thailand previously entered into; investigates (2) the related players and the roles of Thailand's representatives on the participation in the RCEP with ASEAN countries ; and studies (3) the effects and approaches to manage the benefits for Thailand on the participation in the RCEP with ASEAN countries. The research instruments in this qualitative research were an interview form of in-depth interview with five subjects. Data was analyzed using content analysis. Findings are as follows. (1) At the 34th ASEAN Summit, Thailand pushed for ASEAN's leading role in the region under the concept of ASEAN centrality, agreed to develop an ASEAN perspective on the Indo-Pacific, and accelerated the push for the RCEP to address trade uncertainties. Thailand continued ASEAN cooperation under the vision of " Stability, Prosperity, Sustainability," encompassing cybersecurity, digital economic development, regional connectivity, and sustainability in social, environmental, and cultural aspects. (2) The RCEP uses the Regional Comprehensive Economic Partnership Trade Negotiating Committee (RCEP TNC) as the major mechanism, establishing a total of fourteen working groups with various sectors participating in determining positions. The public sector leads the negotiations and determines the policies. The private sector supports market openings to increase trade opportunities. The civil society monitors the social and public health impact. Overall, Thailand plays a role in both mobilizing liberalization and safeguarding national interests simultaneously. (3) Regarding policy-making approaches towards ASEAN countries, as a medium-sized country, Thailand should formulate policies towards ASEAN with ASEAN at its center, strengthening regional peace and stability, promoting a proactive role, cooperation at all levels, and comprehensive security to address traditional and new forms of threats.

Keywords: International Negotiation; Regional Comprehensive Economic Partnership; ASEAN Countries

Type of Article: Research Article

¹Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
Huamark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand
Corresponding Author Email: geschumpol@hotmail.com

^{2,3}Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

บทนำ

ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจโลกซับซ้อนด้วยกรอบความร่วมมือทางการค้าหลากหลายระดับ ทั้งระดับพหุภาคี ระดับภูมิภาค และระดับทวิภาคี โดยประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงไทยและจีนต่างมีบทบาทอยู่ในหลายกรอบพร้อมกันในระดับโลก ทุกประเทศเป็นสมาชิกของ World Trade Organization (WTO) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดกติกาพื้นฐานทางการค้า ขณะที่ในระดับภูมิภาค อาเซียนได้พัฒนาการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจผ่าน ASEAN Economic Community (AEC) เพื่อสร้างตลาดและฐานการผลิตร่วมกัน และรักษาบทบาทความเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค จากรากฐานดังกล่าวได้เกิดการขยายความร่วมมือในรูปแบบ ASEAN+3 และ ASEAN+6 ที่เชื่อมโยงอาเซียนเข้ากับประเทศเศรษฐกิจสำคัญในเอเชียแปซิฟิก โดยเฉพาะ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ก่อนจะพัฒนาไปสู่ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership--RCEP) ซึ่งเป็นการรวมความตกลงการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับประเทศคู่เจรจาเดิมเข้าไว้ในกรอบเดียวที่มีมาตรฐานและกติกาที่เป็นเอกภาพ ครอบคลุมทั้งการค้าสินค้า การบริการ การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม จะเห็นได้ว่าความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็นจุดบรรจบของกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มีจีน อาเซียน และไทยเข้าร่วมอย่างครบถ้วน อีกทั้งยังสะท้อนบทบาทของอาเซียนในฐานะแกนกลางของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค และแสดงให้เห็นพลวัตของจีนในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาคเข้ากับเศรษฐกิจโลก ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) จึงช่วยให้เข้าใจทั้งโครงสร้างความร่วมมือทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และผลกระทบเชิงยุทธศาสตร์ต่อไทยได้อย่างเป็นรูปธรรมและครอบคลุมมากที่สุด

ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยต่อยอดประโยชน์ทางการค้าและสร้างความแข็งแกร่งให้กับห่วงโซ่อุปทานการผลิตในภูมิภาคผ่านการลดภาษีนำเข้าสินค้าและการลดมาตรการทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2565 ที่ผ่านมา โดยมีสมาชิกรวม 15 ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศคู่เจรจา 5 ประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และ 10 ประเทศสมาชิกอาเซียน ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมา ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม

ประเทศไทยถือเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมต่อกับกลุ่มประเทศในเอเชีย โดยมีข้อได้เปรียบด้านภูมิรัฐศาสตร์จากเหนือ (จีน) สูใต้ (อินโดนีเซีย) จากตะวันออก (เวียดนาม) สูตะวันตก (พม่า) และเป็นจุดยุทธศาสตร์ของกลุ่มประเทศอาเซียนทั้งในด้านการผลิต การค้า การส่งออก และการขนส่ง นอกจากนี้ ประเทศไทยยังอยู่กึ่งกลางระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม ที่เป็นประเทศที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งที่ดีที่สุดของการลงทุนในอาเซียน เนื่องจากมีภูมิรัฐศาสตร์ที่เชื่อมอาเซียนกับโลก ประกอบกับโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor--EEC) ซึ่งเป็นแผนภายใต้ยุทธศาสตร์ 4.0 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่และการลงทุนในอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) จึงช่วยให้ประเทศไทยสามารถดึงดูดเงินลงทุนจากชาวต่างชาติได้มากขึ้น กลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยยกระดับประเทศไทยให้หลุดพ้นจากความเป็นประเทศรายได้ปานกลาง รวมถึงช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่สมดุลในการพัฒนา ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว

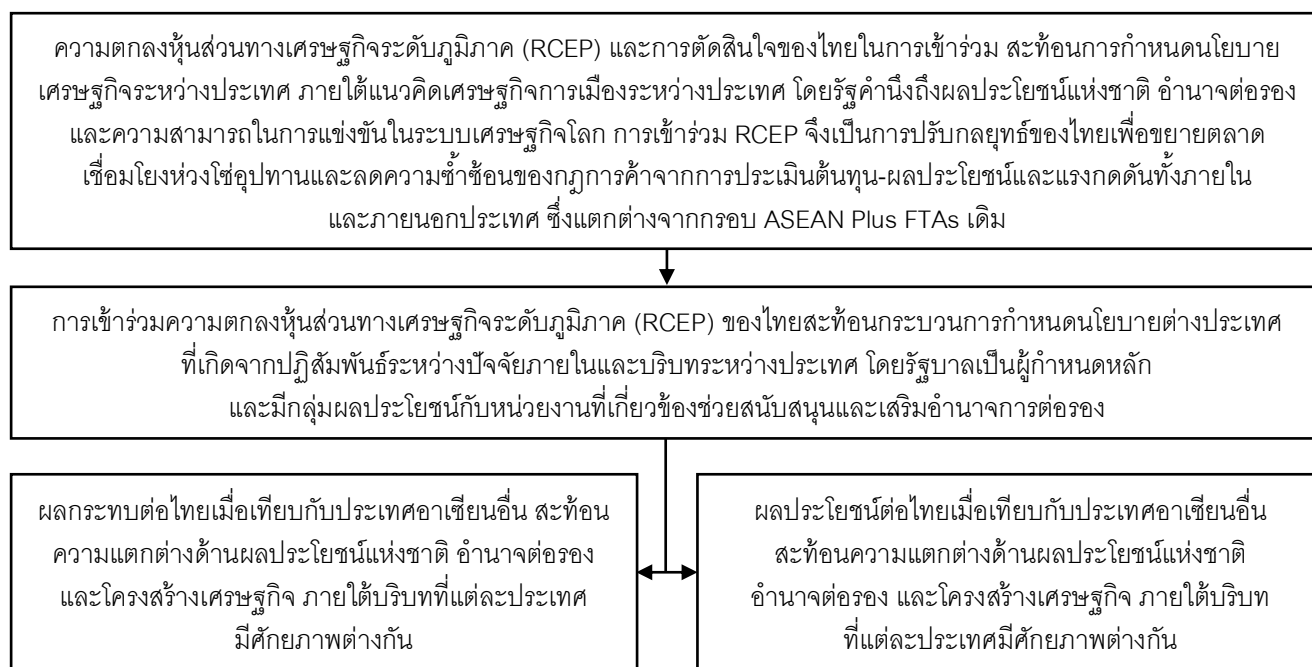
ด้วยเหตุนี้ จึงนำไปสู่การศึกษาเรื่องการเมืองว่าด้วยการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Plus FTAs) อื่นที่ประเทศไทยได้เคยจัดทำมาแล้ว รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบผลประโยชน์และผลกระทบของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน ที่นำไปสู่การนำเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อใช้ประโยชน์จากการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญและการตัดสินใจของประเทศไทยที่เข้าร่วมเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Plus FTAs) อื่น ๆ ที่ประเทศไทยได้เคยจัดทำมาแล้ว
2. เพื่อศึกษาตัวแสดงที่เกี่ยวข้องและบทบาทตัวแทนต่าง ๆ ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน
3. เพื่อศึกษาผลกระทบและแนวทางการจัดผลประโยชน์ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเมืองว่าด้วยการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน ผู้วิจัยสังเคราะห์แนวคิดการเมืองว่าด้วยการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศ ทั้งวิธีดำเนินการเจรจาและวิธีกำหนดผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ เหตุผล ความสัมพันธ์ และวัฒนธรรมของคู่เจรจา (บึงอร สว่างวโรรส, 2529; Chung & Pruitt, 1994; Elçi et al., 2025; Felsenthal & Diskin, 1982; Fisher et al., 2011; Holmes & Glaser, 1984; Guskey, 2000; Nash, 1950) แนวคิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มุ่งเน้นกระบวนการและวิธีการในการยกระดับความมั่งคั่งของตนเอง โดยมีเป้าหมายเพื่อลดหรือยกเลิกอุปสรรคทางการค้าระหว่างกัน และส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และปัจจัยการผลิตภายในกลุ่มอย่างเสรี (Balassa, 1982) และแนวคิดกระบวนการนโยบายต่างประเทศที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาในแง่โครงสร้าง กระบวนการ การแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล (Keohane & Nye, 1989; Lasswell, 1971; Rosenau, 1966; Soroos, 1986) ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน ประกอบด้วย เอกสารปฐมภูมิ (primary source) ได้แก่ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี รายงานการประชุมรัฐสภา รายงานการประชุมคณะกรรมการ ทั้งในวาระที่เกี่ยวข้องและวาระพิจารณา กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวเนื่องกับความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ทั้งระดับรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดกฎกระทรวง รวมถึงประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี และเอกสารทุติยภูมิ (secondary source) ได้แก่ หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองว่าด้วยการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มาจัดระเบียบข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ข้อมูลอยู่ในสภาพพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ควบคู่กับการการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ต่อไป

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) ที่สร้างขึ้นจากโครงสร้างแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และผ่านการตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา จำนวน 3 คน แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 8-14 กันยายน 2567 กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่จะต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือมีประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน จำนวน 5 คน ที่สามารถให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี (information-rich cases) ดังนี้

(1) ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์

- อดีตรองนายกรัฐมนตรี
- อดีตผู้อำนวยการใหญ่องค์การการค้าโลก (WTO)
- อดีตเลขาธิการการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา

(2) นางอภิรดี ดันตรภรณ์

- อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
- อดีตสมาชิกวุฒิสภา

(3) นางสาวจิตติมา นาคมน

- ผู้อำนวยการสำนักประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

(4) นางธิดา สุชีลาภ

- ผู้อำนวยการ กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ

(5) นางจิตรฉวี อรุณรุ่งเลิศ

- นักการทูตชำนาญการพิเศษ กองเศรษฐกิจ กระทรวงการต่างประเทศ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเนื้อหา (content) โดยการแจกแจงเนื้อหาที่ปรากฏในตำรา หนังสือ เอกสาร และเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแบ่งเนื้อหา ทำให้ทราบโครงสร้างของเนื้อหา ลำดับของเนื้อหา และขอบเขตของเนื้อหา เพื่อสร้างข้อสรุปซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการพิจารณาลักษณะร่วมกันของข้อมูลรูปธรรมเพื่อสรุปลักษณะร่วมดังกล่าว

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเมืองว่าด้วยการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. **ความสำคัญและการตัดสินใจของประเทศไทยที่เข้าร่วมเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Plus FTAs) อื่น ๆ ที่ประเทศไทยได้เคยจัดทำมาแล้ว**

จุดเริ่มต้นของความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เกิดขึ้นในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 21 ซึ่งผู้นำอาเซียนและประเทศคู่เจรจา 6 ประเทศ ได้ประกาศเริ่มเจรจาความตกลงอย่างเป็นทางการ สะท้อนแนวคิด “อาเซียนเป็นแกนกลาง” (ASEAN centrality) ในการกำหนดสถาปัตยกรรมเศรษฐกิจภูมิภาค โดย อภิรดี ตันตราภรณ์ (การสัมมนาส่วนบุคคล, 8 กันยายน 2567) กล่าวว่า RCEP เป็นพัฒนาการจากกรอบ ASEAN+3 และ ASEAN+6 และเป็นกลไกตาม AEC Blueprint ที่ต้องการขยายบทบาทอาเซียนสู่การเป็นศูนย์กลางการรวมกลุ่มเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในภูมิภาค ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2556-2563 มีการเจรจาในระดับต่าง ๆ กว่า 50 รอบ ครอบคลุม 20 บทสำคัญ เช่น การค้าสินค้า การบริการ การลงทุน ทรัพย์สินทางปัญญา พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และการแข่งขันทางการค้า ซึ่ง ศุภชัย พานิชภักดิ์ (การสัมมนาส่วนบุคคล, 10 กันยายน 2567) กล่าวว่า RCEP มีความสำคัญในเชิง “Supply Chain Integration” มากกว่าการกระตุ้นอุปสงค์ กล่าวคือ เป็นกลไกเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานในเอเชีย ท่ามกลางบริบทโลกที่เกิดภาวะ Deglobalization ความขัดแย้งสหรัฐ-จีน และผลกระทบจาก COVID-19 ในขณะนี้ ไทยให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลการเปิดตลาดสินค้า เจริญจากภูมิกำเนิดสินค้าแบบสะสมกันกำเนิด (cumulation) และผลักดันการอำนวยความสะดวกทางการค้า และ ธิดา สุชี (การสัมมนาส่วนบุคคล, 10 กันยายน 2567) กล่าวว่า ทุก FTA ของไทยมุ่งรักษาผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก โดย RCEP เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการไทยเข้าถึงวัตถุดิบคุณภาพดีในภูมิภาค และสามารถใช้สิทธิประโยชน์การลงทุนในประเทศสมาชิกได้

การเจรจาและลงนามการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2563 สืบเนื่องจากในการประชุมสุดยอดความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2562 สมาชิก 15 ประเทศ สามารถสรุปผลการเจรจาได้ครบ 20 บท ซึ่งการลงนามเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2563 ถือเป็นหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นการลงนามความตกลงการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดในโลกในเชิงจำนวนประชากรและผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ซึ่ง จิตรฉวี อรุณรุ่งเลิศ (การสัมมนาส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2567) กล่าวว่า RCEP เป็นกลไกถ่วงดุลกับความตกลง CPTPP และสามารถต่อยอดไปสู่แนวคิด FTAAP ภายใต้กรอบ APEC ได้ในอนาคต ต่อมาเมื่อความตกลงมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2565 ไทยสามารถใช้ประโยชน์จากการลดภาษีศุลกากร การสะสมกันกำเนิดสินค้าในภูมิภาค การเปิดตลาดบริการในสาขาที่ไทยมีศักยภาพ และการดึงดูดการลงทุนจากญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ในมิติภูมิรัฐศาสตร์ ไทยใช้จุดแข็งด้านภูมิศาสตร์เป็นศูนย์กลางอาเซียน เชื่อมโยงกับพม่า ลาว เวียดนาม และใช้ RCEP เป็นฐานกระจายสินค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีความสำคัญเชิงโครงสร้าง ในฐานะความตกลงที่ช่วยลดความซ้ำซ้อนของกฎระเบียบทางการค้าและเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค โดยการตัดสินใจของไทยสะท้อนกระบวนการกำหนดนโยบายแบบรัฐเป็นศูนย์กลาง รัฐบาลเป็นผู้กำหนดท่าทีหลักร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไทยได้รับประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ ทั้งด้านการขยายตลาด การเพิ่มโอกาสทางการค้าและการลงทุน และการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน นอกจากนี้ ยังต่อยอดบทบาทความเป็นศูนย์กลางของอาเซียน และช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในบริบทที่ระบบการค้าโลกเผชิญความไม่แน่นอน ดังนั้น การเข้าสู่ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทย ไม่ใช่เพียงการตัดสินใจทางการค้า แต่เป็นยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับการปรับตัวของประเทศไทยในระบบเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และสะท้อนบทบาทเชิงรุกของไทยในกระบวนการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคอย่างมีนัยสำคัญ

2. ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องและบทบาทตัวแทนต่าง ๆ ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน

2.1 ตัวแสดงภาครัฐ

การเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทย อยู่ภายใต้กลไกการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มีโครงสร้างแบบบูรณาการ โดยมีกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดท่าทีและประสานการเจรจา ขณะที่หน่วยงานอื่น ๆ เช่น กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง กรมศุลกากร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) เข้ามามีบทบาทตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ คณะเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทย แบ่งออกเป็นคณะหลักและคณะทำงาน รายละเอียด เช่น คณะทำงานด้านการค้าสินค้า คณะทำงานด้านกฎถิ่นกำเนิดสินค้า คณะทำงานด้านบริการและการลงทุน คณะทำงานด้านทรัพย์สินทางปัญญา คณะทำงานด้านพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ละคณะมีหน้าที่กำหนดรายละเอียดข้อผูกพัน ประเมินผลกระทบ จัดทำข้อเสนอของไทยเข้าสู่การเจรจาระดับอาเซียน และระดับ RCEP การมีปฏิสัมพันธ์กับอาเซียน ตัวแสดงภาครัฐไทยมิได้เจรจาโดยลำพัง หากแต่ดำเนินการผ่านกลไกของอาเซียน เช่น การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านเศรษฐกิจ และการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งเป็นเวทีประสานท่าทีร่วมกันเจรจากับประเทศคู่เจรจา การรักษาหลักการ ASEAN Centrality ทำให้ไทยต้องปรับท่าทีให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ร่วมของอาเซียน ส่วนกิจกรรมการบูรณาการที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การจัดทำตารางลดภาษี การกำหนดเกณฑ์กฎถิ่นกำเนิดแบบสะสมภูมิภาค (regional cumulation) การเปิดรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ การปรับแก้กฎหมายภายในเพื่อรองรับพันธกรณี กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนการบูรณาการทั้งในระดับภายในประเทศและระดับภูมิภาค และเป็นกลไกที่นำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) อย่างเป็นทางการ ในเชิงวิเคราะห์ โครงสร้างคณะเจรจาที่มีหลายหน่วยงานเข้าร่วมสะท้อนการต่อรองภายในรัฐ (intra-governmental bargaining) เพื่อจัดสมดุลระหว่างการเปิดเสรีกับการคุ้มครองภาคส่วนที่เปราะบาง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้เสียหลายภาคส่วน ซึ่งมีผลประโยชน์ ความคาดหวัง และอำนาจต่อรองที่แตกต่างกัน ซึ่งบทบาทและอิทธิพลของตัวแสดงเหล่านี้จะสามารถส่งผลต่อผลลัพธ์ของการเจรจาได้ก็ต่อเมื่อถูกถ่ายทอดผ่านกลไกเชิงสถาบันที่ชัดเจน

2.2 ตัวแสดงภาคเอกชน

ภาคเอกชนเป็นตัวแสดงสำคัญที่มีอิทธิพลต่อท่าทีของรัฐ โดยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมการส่งออก เช่น สมาคมการค้าไทย สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมผ่านคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) การรับฟังความคิดเห็นของกระทรวงพาณิชย์ การเสนอข้อเรียกร้องผ่านสมาคมวิชาชีพ การมีปฏิสัมพันธ์กับอาเซียน ตัวแทนภาคธุรกิจไทยมีส่วนร่วมในเวทีภาคธุรกิจอาเซียน เช่น ASEAN Business Advisory Council ซึ่งเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อเสนอเชิงนโยบายระดับภูมิภาค โดยกิจกรรมบูรณาการที่สำคัญ คือ ภาคเอกชนผลักดันให้เกิดการใช้กฎถิ่นกำเนิดแบบสะสมภูมิภาค การลดความซ้ำซ้อนของกฎระเบียบ การเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค แรงผลักดันจากภาคเอกชนทำให้รัฐมีแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจในการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มากขึ้น โดยเฉพาะเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย

2.3 ตัวแสดงภาคประชาชน

ภาคประชาชนประกอบด้วยเครือข่ายเกษตรกร กลุ่มผู้บริโภค ภาคแรงงาน และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีบทบาทในการตรวจสอบและเสนอข้อกังวลต่อผลกระทบของความตกลง บทบาทและข้อเรียกร้องที่ภาคประชาชนให้ความสำคัญ ได้แก่ การเข้าถึงยาราคาย่อมเยา การคุ้มครองเมล็ดพันธุ์เกษตรกร ผลกระทบต่อแรงงานและสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในระดับอาเซียน กลุ่มภาคประชาชนไทยเข้าร่วมเวทีประชาชนอาเซียน และออกแถลงการณ์ร่วมกับเครือข่ายระดับภูมิภาคเพื่อสะท้อนข้อกังวลต่อความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) โดยกิจกรรมบูรณาการเชิงแรงกดดัน

ได้แก่ การรณรงค์ การยื่นหนังสือ และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นกลไกที่สร้างแรงกดดันให้รัฐต้องทบทวนท่าทีที่บางประเด็น โดยเฉพาะด้านทรัพย์สินทางปัญญาและความโปร่งใส ภาคประชาชนทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบ (accountability mechanism) ซึ่งทำให้กระบวนการตัดสินใจมีความรอบคอบมากขึ้น

ดังนั้น การตัดสินใจเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็นผลจากกระบวนการต่อรอง 2 ระดับ คือ ระดับภายในประเทศและระดับภูมิภาค ภาครัฐทำหน้าที่กำหนดและประสานท่าที ภาคเอกชนผลักดันเชิงเศรษฐกิจ และภาคประชาชนทำหน้าที่ตรวจสอบและสร้างแรงกดดันเชิงสังคม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้นำไปสู่กิจกรรมการบูรณาการที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำข้อผูกพัน การประสานท่าทีอาเซียน และการปรับกฎหมายภายใน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนว่าการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยมิใช่เพียงการเปิดเสรีทางการค้า หากแต่เป็นผลจากการจัดสมดุลผลประโยชน์แห่งชาติ การรักษาบทบาทในอาเซียน และการตอบสนองต่อโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

3. ผลกระทบและแนวทางการจัดผลประโยชน์ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน

3.1 ผลกระทบของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน

ภายหลังจากที่ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2565 ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อประเทศไทยสามารถประเมินได้ใน 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติกฎหมายและนโยบายสาธารณะ มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน มิติโครงสร้างการแข่งขันและห่วงโซ่อุปทาน และมิติความร่วมมือเชิงสถาบันและมาตรฐานการค้า โดยแต่ละมิติสะท้อนถึงผลประโยชน์ที่ไทยได้รับและความท้าทายที่ต้องบริหารจัดการ

(1) มิติกฎหมายและนโยบายสาธารณะ

จากการประเมินภายหลังการมีผลบังคับใช้ พบว่า ข้อผูกพันภายใต้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ไม่ก่อให้เกิดภาระในการแก้ไขกฎหมายภายในประเทศเพิ่มเติมอย่างมีนัยสำคัญ นอกเหนือจากการปรับปรุงเชิงเทคนิคที่สอดคล้องกับนโยบายที่ไทยดำเนินการอยู่แล้ว ประเด็นที่เคยเป็นข้อกังวลของภาคประชาสังคม เช่น การขยายระยะเวลาคุ้มครองสิทธิบัตรยา การผูกขาดข้อมูลการทดสอบยา (data exclusivity) การบังคับให้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญา UPOV 1991 และการจำกัดสิทธิในการใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยา (Compulsory Licensing--CL) ซึ่งการประเมินภายหลังปี พ.ศ. 2565 ไม่พบว่ามีข้อบ่งชี้ในความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ที่บังคับให้ไทยต้องดำเนินการในลักษณะดังกล่าว ซึ่งสะท้อนว่าไทยสามารถรักษาพื้นที่เชิงนโยบาย (policy space) ไว้ได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ภาระผูกพันด้านความโปร่งใส การเผยแพร่ข้อมูลกฎหมาย และการกำหนดกรอบเวลาตอบสนองต่อประเทศภาคี ได้เพิ่มแรงกดดันต่อหน่วยงานภาครัฐให้ต้องยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการและระบบราชการให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ สรุปในมิตินี้ ไทยไม่ได้สูญเสียอธิปไตยเชิงกฎหมายในประเด็นอันไหน แต่ต้องเพิ่มประสิทธิภาพเชิงสถาบันเพื่อรองรับพันธกรณีที่มีความโปร่งใสมากขึ้น

(2) มิติเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน

- การขยายตัวของตลาดและการค้า ภายหลังปี พ.ศ. 2565 ตลาดความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ซึ่งมีสัดส่วนราว 30% ของ GDP โลก ยังคงเป็นตลาดหลักของไทย โดยโครงสร้างการส่งออกของไทยยังพึ่งพาประเทศสมาชิก RCEP มากกว่าครึ่งหนึ่งของการค้ารวม ผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีภายใต้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เพิ่มขึ้น การลดความซ้ำซ้อนของกฎถิ่นกำเนิดสินค้า และความคล่องตัวของพิธีการศุลกากร โดยเฉพาะกลไก การสะสมถิ่นกำเนิดในภูมิภาค (regional cumulation) ทำให้ผู้ประกอบการไทยสามารถเลือกใช้วัตถุดิบจากประเทศสมาชิกได้หลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลงและเพิ่ม

ความยืดหยุ่นในการจัดการห่วงโซ่อุปทาน อย่างไรก็ตาม การนำเข้าสินค้าจากประเทศสมาชิกก็เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าการส่งออกในช่วงเวลา สหกรณ์การแข่งขันที่รุนแรงขึ้นในตลาดภายในประเทศ

- ผลต่ออุตสาหกรรมภายในประเทศ การเปิดตลาดเพิ่มเติมทำให้สินค้าจากเกาหลีใต้ จีน และญี่ปุ่น เข้ามาแข่งขันมากขึ้น โดยเฉพาะชิ้นส่วนยานยนต์ ผลิตภัณฑ์เหล็ก สินค้าเกษตรบางประเภท และสินค้าอุตสาหกรรมเบา แม้ว่าสินค้าหลายรายการเป็นวัตถุดิบที่เอื้อต่อการผลิตภายในประเทศ แต่ก็สร้างแรงกดดันต่อผู้ผลิตไทยที่มีศักยภาพการแข่งขันต่ำ ปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบดังกล่าว ได้แก่ ความแตกต่างด้านต้นทุนการผลิตขนาดเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า และความได้เปรียบเชิงเทคโนโลยี ดังนั้น ผลกระทบเชิงลบมิได้เกิดจากตัวความตกลงโดยตรง หากแต่เกิดจากความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับประเทศสมาชิกบางประเทศ

(3) มิติโครงสร้างการแข่งขันและห่วงโซ่อุปทาน

ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ส่งผลให้ห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาคมีความเชื่อมโยงแน่นแฟ้นขึ้น ไทยสามารถทำหน้าที่เป็นฐานการผลิตในอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงกับจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้มากขึ้น ข้อได้เปรียบสำคัญ ได้แก่ กฎถิ่นกำเนิดเฉพาะรายสินค้า (PSR) ที่สอดคล้องกับกระบวนการผลิตจริง การลดขั้นตอนทางศุลกากร และการกำหนดระยะเวลาตรวจปล่อยสินค้าที่ชัดเจน สินค้าที่ได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้น เช่น อาหารปรุงแต่ง อาหารสัตว์ เลี้ยง รongเท้า เหล็ก และผลิตภัณฑ์แปรรูป อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมโยงที่ลึกซึ้งขึ้นนี้ทำให้ไทยพึ่งพาสหประชาชาติมากขึ้นเช่นกัน ซึ่งอาจเพิ่มความเสี่ยงหากเกิดความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์หรือภาวะเศรษฐกิจถดถอยในภูมิภาค

(4) มิติความร่วมมือเชิงสถาบันและมาตรฐานการค้า

ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีบทบัญญัติที่ครอบคลุมประเด็นใหม่ เช่น พาณิชนิเทศอิเล็กทรอนิกส์ ทรัพย์สินทางปัญญาการแข่งขันทางการค้า และการคุ้มครองผู้บริโภค ภายหลังปี พ.ศ. 2565 ไทยต้องปรับระบบกำกับดูแลให้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูลมากขึ้น แม้จะสร้างต้นทุนการปรับตัวระยะสั้น แต่ในระยะยาวช่วยยกระดับมาตรฐานการค้าและความน่าเชื่อถือของประเทศ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประเมินผลกระทบ (post-entry assessment) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการขยายตลาดและการรักษาสถานะในห่วงโซ่อุปทานภูมิภาค ความยืดหยุ่นของกฎถิ่นกำเนิดสินค้า การยกระดับมาตรฐานการค้าและความโปร่งใส และการรักษาพื้นที่เชิงนโยบายในประเด็นอ่อนไหว และเผชิญความท้าทาย ในด้านการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นในบางอุตสาหกรรม การพึ่งพาสหประชาชาติในระดับสูง และภาระการปรับตัวของหน่วยงานรัฐและผู้ประกอบการ ดังนั้น ผลกระทบของความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ไทยในช่วง Post-Entry Period มิได้เป็นผลได้หรือผลเสียฝ่ายเดียว หากแต่เป็นกระบวนการปรับสมดุลเชิงโครงสร้าง ซึ่งรัฐยังคงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการผลประโยชน์แห่งชาติภายใต้กรอบความตกลงระหว่างประเทศ

3.2 แนวทางการจัดผลประโยชน์ของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) กับกลุ่มประเทศอาเซียน

แนวทางการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียนยังคงมุ่งเสริมความเป็นแกนกลางของอาเซียน ผลักดันความร่วมมือด้านการค้า การลงทุน ดิจิทัล การพัฒนาที่ยั่งยืน และการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐาน โดยอาศัยข้อได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ที่ไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค โดย อภิรดี ตันตราภรณ์ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 กันยายน 2567) กล่าวว่า ไทยในฐานะประเทศขนาดกลาง ควรเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค โดยเน้นความเป็นปึกแผ่นและความเป็นแกนกลางของอาเซียน ในการส่งเสริมเสถียรภาพของภูมิภาค และบทบาทเชิงรุกที่สร้างสรรค์ของไทยในกรอบการทูตทุกระดับ ให้สามารถสร้างศักยภาพและส่งเสริมความร่วมมือในกรอบทวิภาคี ภูมิภาค และพหุภาคี รวมทั้งส่งเสริมความมั่นคงที่ครอบคลุมในทุกมิติ โดยเฉพาะมิติการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และความมั่นคงของมนุษย์ ให้สามารถป้องกันและรับมือกับภัยความมั่นคงทุกรูปแบบ รวมถึงภัยความมั่นคงรูปแบบใหม่ เช่น อาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้าย ภัยคุกคามทางไซเบอร์ การค้ามนุษย์ ยาเสพติด ภัยคุกคามด้านสุขภาพ ขณะที่ จิตรฉวี

อรุณรุ่งเลิศ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2567) กล่าวว่า ไทยให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศอาเซียนในลำดับต้น ๆ ในฐานะมิตรประเทศที่มีความใกล้ชิดกับไทยมากที่สุด ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม รวมไปถึงการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่สำคัญซึ่งมีความสัมพันธ์มายาวนาน ไทยมีการเปิดเสรีในอาเซียนในเชิงรุกและกว้างมากกว่ากลุ่มหนึ่ง เมื่อเทียบกับประเทศหรือกลุ่มประเทศอื่นที่ไทยมีความตกลงเขตการค้าเสรีด้วย โดยอาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวที่แข็งแกร่ง และดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาในภูมิภาคจนอาเซียนกลายเป็นคู่ค้าอันดับ 1 ของไทย นอกจากนี้ ไทยยังให้ความสำคัญกับการรักษาบทบาทความเป็นแกนกลางของอาเซียนในสถาปัตยกรรมภูมิภาค เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับอาเซียนและเพิ่มอำนาจต่อรองในเวทีโลก

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการเมืองว่าด้วยการเจรจาเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ของไทยที่มีต่อกลุ่มประเทศอาเซียน สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าจุดยืนและท่าทีของไทยต่อการเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและบทบาทนำในฐานะสมาชิกอาเซียน โดยไทยเน้นบทบาทแกนกลางของอาเซียนในการเชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่น ผลักดันการเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ให้แล้วเสร็จเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายทางเศรษฐกิจและการเมืองโลก โดยเฉพาะความตึงเครียดทางการค้า รัฐบาลไทยโดยกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงพาณิชย์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเจรจา ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เริ่มต้นเจรจาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 โดยมีสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ และคู่เจรจาอีก 6 ประเทศ (จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย) แม้อินเดียจะถอนตัว แต่ประเทศสมาชิกที่เหลือสามารถสรุปการเจรจาครอบคลุม 20 บท และ 4 ภาคผนวกสำคัญ เช่น การค้าสินค้า กฎถิ่นกำเนิดสินค้า การค้าบริการ การลงทุน ทรัพย์สินทางปัญญา พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และการแข่งขันทางการค้า ท่าทีของไทยในการเจรจามีลักษณะ “ยืดหยุ่นแต่รักษามผลประโยชน์ชาติ” โดยผูกพันการเปิดตลาดสินค้าและบริการอย่างสมดุลกับแต่ละประเทศ รักษาข้อจำกัดด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม ท่าทีและจุดยืนของไทยสะท้อนถึงการรักษามผลประโยชน์ในเชิงรุก ทั้งในฐานะสมาชิกอาเซียนและในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว สอดคล้องกับ กุลนันทน์ คันธิก (2560) ที่พบว่า สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยมักจะมีแนวโน้มเน้นแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย (sources of foreign policy) เป็นหลัก การศึกษาในแนวนี้นี้จะเป็นไปในลักษณะการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (causal relationships) ของสาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่การศึกษารูปแบบหนึ่งมุ่งอธิบายและทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศจากการศึกษากระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความพยายามในการเปิดกล่องดำ (black box) ของกระบวนการนโยบาย เพื่อสร้างคำอธิบายต่อทางเลือกและการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศ ว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร และเหตุใดผู้กำหนดนโยบายจึงตัดสินใจเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม แนวทางการศึกษาที่ต้องบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น แนวทางการรับรู้ (cognitive approach) จากจิตวิทยาการเมือง ยังคงไม่ได้รับการประยุกต์ใช้ในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยมากนัก ทั้งที่แนวทางดังกล่าวจะช่วยในการทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของผู้นำและผู้กำหนดนโยบาย ดังนั้น การศึกษานโยบายต่างประเทศด้วยแง่มุมที่หลากหลายจะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า การเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีโครงสร้างกลไกที่ชัดเจน โดยรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียนเห็นชอบจัดตั้งคณะกรรมการเจรจาการค้า (RCEP Trade Negotiating Committee-RCEP--TNC) ซึ่งทำหน้าที่หลักในการเจรจา และแบ่งงานออกเป็น 14 คณะทำงาน/คณะทำงานย่อย ครอบคลุมด้านการค้าสินค้า การค้าบริการ การลงทุน การแข่งขัน กฎหมาย พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ มาตรการทางการค้า สุขอนามัย และบริการเฉพาะด้าน เช่น การเงินและโทรคมนาคม ฝ่ายไทยมีกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ

โดยทำหน้าที่ผลักดันให้ข้อตกลงมีความสมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหาและเทคนิค ข้อบทที่เจรจา มีจำนวน 20 บท ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การค้าสินค้า บริการ การลงทุน ไปจนถึงทรัพย์สินทางปัญญา พาณิชยอิเล็กทรอนิกส์ SMEs การจัดซื้อจัดจ้างโดยรัฐ และการระงับข้อพิพาท แสดงให้เห็นว่าความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็น FTA ที่ก้าวไกลกว่าข้อตกลงการค้าเสรีทั่วไปในเชิงยุทธศาสตร์ สอดคล้องกับ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคนอื่น ๆ (2565) ที่พบว่า ตามความคิด อุดม สมิต เป็นศาสตร์ของรัฐบาลที่ต้องการสร้างรายได้ให้ประชาชน ส่วนเศรษฐศาสตร์นิโคลาสคิดเป็นศาสตร์ของผู้ประกอบการที่เน้นการแสวงหากำไรของธุรกิจ และช่วง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น จึงพัฒนาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศที่ว่าด้วย “การต่อสู้เพื่อความมั่งคั่งและพลังอำนาจ” ซึ่งเป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มคนและชนชั้นผ่านสถาบันทางสังคม อำนาจอรัฐ และพลังตลาด ในการจัดสรรแบ่งปัน แข่งขัน และช่วงชิงความมั่งคั่งและพลังอำนาจ

3. จากผลการวิจัยที่พบว่าประเทศไทยเข้าร่วมความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ซึ่งเปิดโอกาสให้ไทยขยายตลาดสินค้าและบริการไปยังประเทศสมาชิก โดยเฉพาะสินค้าหลัก เช่น ผลไม้ ยาง สินค้าประมง รถยนต์ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ และเคมีภัณฑ์ รวมถึงส่งเสริมให้ไทยเป็นฐานการผลิตและกระจายสินค้าในภูมิภาคอาเซียน แม้ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) จะสร้างโอกาสมากมาย แต่ไทยยังต้องเตรียมมาตรการรองรับผู้ได้รับผลกระทบและปรับตัวต่อการแข่งขันในตลาดโลก ทั้งในด้านการผลิต การลงทุน และการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรม S-Curve สรุปได้ว่า ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) เป็นทั้งเครื่องมือสร้างความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและกลไกเสริมบทบาททางภูมิรัฐศาสตร์ของไทยในภูมิภาคอาเซียนและในเวทีโลก พร้อมทั้งเป็นโอกาสให้ไทยสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับ วราภรณ์ จุลปานนท์ (2562) ที่พบว่า เอเชียเป็นภูมิภาคที่กำลังเจริญรุ่งเรือง เป็นทั้งศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้า การลงทุนที่สำคัญของโลกหรือเป็นศูนย์กลางความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ของโลก ซึ่งพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงเอเชีย ได้แก่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การขยายตัวของประชากร แรงงานและการสะสมทุน อย่างไรก็ตาม เอเชียยังต้องเผชิญการทำลายที่สำคัญหลายประการ เช่น ความไม่เสมอภาคภายในประเทศ การคงอยู่ในประเทศที่มีรายได้ปานกลาง การแข่งขันทรัพยากร ความแตกแยกภายในประเทศและภูมิภาค ปัญหาโลกร้อน นอกจากนี้ เอเชียยังอยู่ภายใต้เวทีโลกแบบหลายขั้วอำนาจใหม่และเป็นภูมิภาคที่มหาอำนาจทั้งจีน สหรัฐอเมริกา ต่างเข้ามาแข่งขันอำนาจและสันติภาพ ดังนั้น การที่เอเชียจะรักษาศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจไว้ได้ก็โดยการบูรณาการเศรษฐกิจระดับภูมิภาค ความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ตลอดจนการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาและเป็นภูมิคุ้มกันในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลก

ข้อเสนอแนะ

1. การเปิดตลาดภายใต้ RCEP โดยรวมส่งผลกระทบต่อไทยในระดับจำกัด เนื่องจากสินค้าส่วนใหญ่ได้มีการลดภาษีภายใต้กรอบความตกลงการค้าเสรีอาเซียนกับประเทศคู่เจรจา (ASEAN+1 FTAs) มาก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม RCEP ช่วยลดความซ้ำซ้อนของกฎระเบียบ และรวมกฎถิ่นกำเนิดสินค้าให้เป็นระบบเดียว ส่งผลให้ผู้ประกอบการไทยสามารถใช้วัตถุดิบจากประเทศสมาชิกหลายประเทศได้สะดวกขึ้น ซึ่งเอื้อต่อการเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค แม้การแข่งขันจะเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในภาคการผลิตและสินค้าเกษตรบางประเภท แต่โดยภาพรวมไทยยังคงได้ประโยชน์จากการขยายตลาดสินค้า บริการ และการลงทุน

2. ประเทศสมาชิกบางประเทศในอาเซียน เช่น บรูไน กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายด้านการแข่งขันทางการค้าให้สอดคล้องกับพันธกรณีของความตกลง ขณะที่ประเทศไทยมีกฎหมายและกลไกรองรับอยู่แล้ว จึงไม่ต้องแก้ไขกฎหมายภายในเพิ่มเติมอย่างมีนัยสำคัญ ประเทศไทยยังมีกลไกสำคัญในการรองรับผลกระทบ ได้แก่ กองทุน FTA เพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรี และระบบติดตาม

การค้าระหว่างประเทศ (Trade Monitoring System--TMS) เพื่อเฝ้าระวังความเคลื่อนไหวทางการค้าที่ผิดปกติ และเตรียมมาตรการรับมือได้อย่างทันท่วงที

3. ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการรักษาบทบาทความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN centrality) เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในเวทีการค้าโลก โดยผลักดันความร่วมมือสำคัญ เช่น การใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ณ จุดเดียว (ASEAN single window) ระบบรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าด้วยตนเอง (ASEAN-wide self certification) การจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วม (Mutual Recognition Arrangements--MRAs) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ เช่น พื้นที่ควบคุมร่วม (common control area) และจุดตรวจร่วม (single stop inspection) ซึ่งมาตรการเหล่านี้ช่วยลดต้นทุนทางการค้า เพิ่มความคล่องตัวของการค้าชายแดน และสนับสนุนการเติบโตของการค้า E-Commerce อย่างไรก็ตาม SMEs และเกษตรกรไทยยังคงต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับการแข่งขันที่สูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กุลนันท์ คันธิก. (2560). สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย: บทสำรวจเบื้องต้น. *วารสารสังคมศาสตร์*, 47(2), 7-33.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, วรวิทย์ เจริญเลิศ และอรอนงค์ นิธิภาคย์. (2565). เศรษฐศาสตร์การเมืองคืออะไร? *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(6), 33-54.
- บังอร สว่างโรธ. (2529). การเจรจาต่อรองทางธุรกิจหรือการค้า. *วารสารภาษาปริทัศน์*, 7(2), 51-62.
- วรารณ จุลปานนท์. (2562). เอเชียในเศรษฐกิจการเมืองโลก. *วารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 22(1), 82-90.
- Balassa, B. (1982). *Development strategies in semi-industrial economies*. The Johns Hopkins University Press.
- Chung, K. H., & Pruitt, S. W. (1994). A simple approximation of Tobin's q. *Financial Management*, 23(3), 70-74.
- Elçi, Ö., Hooker, J., & Zhang, P. (2025). Kalai-Smorodinsky Bargaining. In Ö. Elçi, J. Hooker, & P. Zhang (Eds.), *The structure of fair solutions: Achieving fairness in an optimization model* (pp. 47-51). Springer.
- Felsenthal, D. S., & Diskin, A. (1982). The bargaining problem revisited: Minimum utility point, restricted monotonicity axiom, and the mean as an estimate of expected utility. *Journal of Conflict Resolution*, 26(4), 664-691.
- Fisher, R., Ury, W. L., & Patton, B. (2011). *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in* (3rd ed.). Penguin Books.
- Guskey, T. R. (2000). *Evaluating professional development*. Corwin Press.
- Holmes, G., & Glaser, S. (1984). Guidelines for commercial negotiators. *Business Horizons*, 27(1), 21-25.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1989). *Power and interdependence* (2nd ed.). HarperCollins.
- Lasswell, H. D. (1971). *A pre-view of policy sciences*. American Elsevier.
- Nash, J. F., Jr. (1950). The bargaining problem. *Econometrica*, 18(2), 155-162.
- Rosenau, J. (1966). Pre-theories and theories of foreign policy. In B. R. Farrell (Ed.), *Approaches to comparative and international politics* (pp. 27-92). Northwestern University Press.
- Soroos, M. S. (1986). *Beyond sovereignty: The challenge of global policy*. University of South Carolina Press.